

Fäbodliv

KULTURARV • MÅNGFALD • FRAMTID #4 2025

- ❖ Utmarksbetet i fokus
- ❖ Vi summerar Fäbodriksdagen
- ❖ På Lisjordet möter fäbodbruket 2000-talet

Redaktör: Jers Kristin Lissel

kristin.lissel@fabod.se

072-948 39 17

Tryck: Reklamab, Edsbyn

Ansvärg utgivare: Hanna Matsson Wagenius

Redaktion: redaktion@fabod.se

Tidskriften Fäbodliv

utkommer till medlemmar i FSF org.nr. 802421-3152

ISSN 3035-8574

Om inte annat anges så är artiklarna författade

av redaktionen. Åsikter i artiklar som inte

signerats av styrelsen är inte med automatik

förbundets åsikter.

För medlemskap betala 300 kr per person,

organisation eller företag eller 500 kr per familj

utan begränsning av antal personer i hushållet.

Varje sådant medlemskap ger en röst vid årsstämma.

Övriga kan beställa tidskriften för 100 kr/styck.

Organisationer, skolor och bibliotek som vill prenumerera

utan medlemskap kan göra det för 300 kr/år.

Sätt in aktuell avgift på bankgiro 5243-8538

eller swisha 123 109 20 22

Förbundet Svensk Fäbodkultur och utmarksbruk

(FSF) www.fabod.se

Ordförande Hanna Matsson Wagenius

073-045 43 96 ordforande@fabod.se

Ledamot Anna Hagström

070-245 43 86

Ledamot Perjos Lars Halvarsson

073-028 00 01

Ledamot Marika Kaspergård

073-808 60 66

Ledamot Ingela Käreskog

070-570 07 58

Ledamot Jers Kristin Lissel

072-948 39 17

Ledamot Åsa Regnander-Dahl

070-369 97 37

Ledamot Gunilla Stenberg

070-692 56 91

Ledamot Mårten Wikner

073-939 94 27

Ekonomi Lena Åkerlind

070-350 80 66 ekonomi@fabod.se

Revisorer Erik Sundin och Stefan Olander

revisorer@fabod.se

Valberedning består fem ledamöter samt en suppleant.

Gruppmail: valberedning@fabod.se

De regionala fäbodföreningarna är medlemmar

i förbundet och har en viktig roll för regional

intressebevakning, aktiviteter och kontakter

med fäbodbrukare, fäbodägare och fäbodlag

och andra intresserade.

Dalarnas Fäbodbrukarförening, DFBF

dfbf@fabod.se

Föreningen Värmlands Säterkultur, FVS

varmlandsaterkultur@fabod.se

Värmlands Säterbrukarförening, VSBF

varmlandsbf@gmail.com

Gävleborgs Fäbodförening, GFF

gff@fabod.se

Jämtland och Härjedalens Fäbodförening, JHFF

jhf@fabod.se

Framsida: Nordsvensk på Kvarntorp.

Foto: Anna-Lena Johansson.

Både kultur och näring

Sedan UNESCO utnämnde fäbodkulturen till ett levande immateriellt kulturarv förra året, har vi av förklarliga skäl fokuserat mycket på det i förbundet. Utnämningen är ett erkännande som vi kämpat länge för, och förhoppningsvis startskottet på något av en revansch för fäbodliv och utmarksbruk i Sverige.

Under Fäbodriksdagen på Jamtli fick vi ta del av många intressanta föreläsningar och diskussioner som anknöt till temat. Det var också glädjande att våra norska vänner deltog och berättade hur grannlandet arbetar för att fäbodkulturen levandegörs på andra sidan gränsen.

På många sätt går det att vara avundsjuka på situationen i Norge. Deras politiker tycks ta frågan om fäbodarnas framtid på mycket större allvar än de svenska motsvarigheterna. Hur många av oss har inte längtansfullt suktrat efter förutsättningarna med hämtplikt på mjölken och de virtuella stängsel som nu äntligen tycks bli tillåtna även här!

Jämförelsen med Norge påminner också om något viktigt: Där finns bättre förutsättningar att bedriva fäboddrift som just en näring.

Visst finns det andra saker som utmanar fäbodarnas framtid i Sverige. Det är en livsstilsfråga, att ta med sig boskapen ut på vallen varje år. Bara att ha kor, getter, får eller andra djur kräver mycket i dagens samhälle! Men det går inte att komma ifrån att politiken under lång tid premierat en storskalighet inom jordbrukssektorn som gjort det mindre och mindre lönsamt med fäbod- och utmarksbruk.

Ska kulturen överleva långsiktigt, och växa sig starkare, behöver vi få ordning på lönsamhetsfrågan. Då behövs inte bara stöd, utan också ändrade regelverk, som inte bara utgår från stordrift utan lämnar utrymme för lokala och småskaliga lösningar. Då behövs myndigheter som tar serviceskyldigheten på allvar. Då behövs ett samhälle som sätter värde på den resiliens som byggs upp genom ett myller av olika jordbrukare, som producerar utifrån de förutsättningar som finns där man verkar.

Själv är jag hoppfull. Jag tror att tiden är rätt för en revansch för fäbod- och utmarksbruket. Tillsammans kan vi skapa den!

*Hanna Matsson Wagenius,
ordförande FSF*

Hanna Matsson Wagenius. Foto: Privat

VAD ÄR UNESCO?

Unesco står för United Nations Educational, Scientific and Cultural Organisation och är FN:s organisation för att skapa fred genom ökat samarbete mellan medlemsländerna inom utbildning, vetenskap, kultur och kommunikation/information.

TIPSA

Vet du något fäbodrelaterat du tycker att vi borde skriva om? Tipsa redaktionen på redaktion@fabod.se

KIKA GÄRNA IN
PÅ VÅR HEMSIDA
<https://fabod.se/>

Rapport från Fryksås

Den 22 oktober samlades större delen av förbundets styrelse i Fryksås utanför Orsa för att diskutera och planera utvalda punkter av vikt för kommande år och verksamheten i allmänhet. Inbjudna var även Hällpetters Maria Bergström, ansvarig för förbundets hemsida, och Olle Berglund, som tillsammans med Maria tittat på och sökt stöd till förbundet.

Bland annat beslutades att preliminärt datum för kommande årsmöte ska vara 18 april och hållas någonstans i södra delen av Jämtlands län.

Styrelsen träffas idag digitalt cirka en gång per månad, med undantag för sommarmånaderna och det kommer man att fortsätta med. Vid nästa styrelsemöte kommer även regionala ordföranden bjudas och fokus på detta möte kommer vara på 2026 års verksamhetsplan.

Under hösten är flera projektansökningar på gång, men det hänger i sedvanlig ordning på om och i vilken omfattning dessa stöd beviljas för att förbundet ska kunna genomföra planerade projekt.

Eftersom regeringen inte har gjort något för att stödja fåbodkulturens upptagande på Unescos lista för immateriella kulturarv, beslutades att förbundet ska skicka en skrivelse till Kulturdepartementet och begära att Riksantikvarieämbetet får ett uppdrag i Regleringsbrevet gällande saken.

Protokoll från mötet kan läsas i sin helhet på förbundets hemsida, fabod.se

Hanna Matsson Wagenius, Mårten Wikner, Hällpetters Maria Bergström, Perjos Lars Halvarsson, Anna Haag, Olle Berglund, Åsa Regnander Dahl, Ingela Käreskog

Vid mötet sammanställdes även följande uttalande om gruvbrytning i alunskiffer.

Förbundet Svensk Fåbodkultur och Utmarksbruk ser med stor oro på planerna att starta en alunskiffergruva i Oviken, en del av fåbodriket.

Brytning i alunskiffer sker i stora dagbrott. Flera miljoner ton om året beräknas grävas upp i trakterna kring Oviken, om planerna blir verklighet. Det som idag är ett jord- och skogsbrukslandskap på västra sidan av Storsjön förvandlas effektivt till ett gigantiskt industriområde.

Alunskiffer reagerar med luft och vatten, och avger svavelsyra, tungmetaller och radioaktiva ämnen. Riskerna, om sådant läcker ut från gruvan, är nästan oöverblickbara. Bygderna runt Storsjön tar sitt vatten därifrån, och det är avgörande att man kan fortsätta göra det till både människor och djur. Ur Storsjön rinner också Indalsälven, så en miljökatastrof i Oviken påverkar inte heller bara den bygden, utan riskerar vattenförsörjningen för befolkning, natur och näringsverksamhet även nedströms.

Från FSF:s sida tar vi starkt ställning mot förstörelsen av en av Jämtlands bästa jordbruksmarker. Vi ser värdet i att låta områdena fortsätta tjäna som livsmedelsproducerade marker, för en åtminstone bibehållen självförsörjning och för bevarandet av vår kultur.

Fjällkor är nyfikna och pigga, hjälper gärna bonden på gården. Foto: privat.

Från båda kustbyarnas håll varnas bilister för korna. Foto: privat.

I Risnäs går fjällkorna dit de själva vill

”Brukandet av fåbodar handlade om att utnyttja tillgångarna på det mest ekonomiska sättet” skriver Västernorrlands Länsmuseum om fåbodbruket. Det kan också sägas om Söderlinds lilla jordbruk på ”fjället” strax utanför världsarvet Höga kusten-Kvarkens Skärgård i Ångermanland. Med 16 djur på skogen, några höns, katter och två hundar på gården driver Torbjörn och Marica Söderlind ett utmarksbruk med anor från 1600-talet.

Risnäs gård och by är beläget i Vibyggerå socken, en av de kustnära socknar som tack vare ovanligt goda jordbruksmarker använde fåbodar nästan bara för att utnyttja betesmarken. Det som idag ser ut som naturskogar ”på fjället” är alla före detta fåbodskogar. Delar av skogen bär än idag spår av djurens betande, bland annat grovgreniga kjolgranar och gläntor med grässvål och enbuskar.

Mellan de kustnära byarnas fåbodbruk fanns enstaka gårdar som med sina stora hemskogar inte behövde någon fåbod, de använde sig istället av sommarladugårdar som låg vid skogsbrynet en bit bort från odlingsmarken – inägomarken.

Risnäs karterades första gången 1786 för skattläggning, då kallades byn ”Risnäs Nybygge” och gränsade till flera av de

redan etablerade kustbyarnas fåbod- och skatteskogar. Men det finns annan dokumentation som visar att Torbjörns förfäder har brukat betet här sedan 1600-talet. Kring byn har man haft ”djur på skogen” kontinuerligt sedan dess. Vid tiden för skattekarteringen i slutet av 1700-talet fanns redan två gårdar i byn, etablerade odlingar av humle och en kvarn i bäcken, så Risnäs var bebott och brukat långt före karteringen.

I Risnäs slutade farbar väg och byn var ett centrum på fjället för mer avlägsna byar och fjällgårdar. Det var till Risnäs man kunde få matleveranser levererade, till exempel, som man sedan tog vidare hem längs, i bästa fall, kärrvägar. Under efterkrigstidens projekt för beredskapsarbeten fick flera avlägsna byar på fjället farbar väg, även för bilar och lastbilar.

Vägen går i dag som en båge mellan kustsamhällena Docksta och Ullånger inåt landet, och längst ut på bågen ligger Risnäs.

Genom köksfönstret blickar man ut mot havet, med nästan 2 mils utförlöpa åt vardera håll. Vid klara förhållanden ser man havet bortanför de trädklädda kullarna. Gårdsplanen ligger ca 250 m över havet och den högsta punkten ligger på toppen av Ringelkläppen med sina 310 m över havet. Det är inga höga höjder egentligen och trots att man i trakten kallar kullarna för berg så räknas de bara som kullar geologiskt. Men detta är också ett kullarnas landskap, med många och branta höjder som trots sin frodighet vore omöjliga att göra till åker. Många branter går det heller inte att bruka skogen på, den enda som får något gjort på

slänterna och branterna är naturen. Bete här kräver starka och smidiga betesdjur och för detta är fjällkorna perfekta.

Skogen här har åtminstone före skogsbrukets tidevarv och efter senaste istiden alltid varit örtrik, vild och välvuxen. Det visar inte minst flertalet naturreservat och även Skuleskogens Nationalpark som före människans behov av infrastruktur hängde ihop med fjällskogarna.

Berggrunden har stråk av diabas som ger mer neutral pH i marken än vad som är vanligt i barrskog, och tack vare landhöjningen finns det ofta i dalgångarna fint sorterad sandjord som örter trivs i. Dalgångarna och sluttningarna har alla en gång varit sjöbotten. I de djupaste dalarna ligger fortfarande avsnörpta sjöar som minnen av ett innanhav som har påverkat landskapet så mycket att det syns än idag. Längs stränder och foten av kullarna finns också ofta kalkrik jord som minne av andra tider, före människan kom hit.

Här, mellan tall, gran, björk och genom hallonsnår, går Rågiärd i täten med sitt led av kor och kalvar, runt 16 djur totalt. Tjurarna går med, och kalvarna går med sina mammor som ändå låter sig mjölkas under sommaren. Under försommaren ska korna hålla sig vid ladugården två gånger om dagen och gå in och mjölkas, men disciplinen är sådär. Jakthunden Ellie brukar få valla in korna när de slarvar runt på skogen, särskilt under sensommaren då de bara mjölkas en gång. – Ibland skiter de i att komma hem, berättar Torbjörn med viss road frustration i rösten. Jag jobbar bara med djur som tänker själva, samma med hundarna. Lantraser på hönsen med.

I ångermanländska dialekter är fjäll den bortersta skogen, där fåbodarna ligger. Ordet har även använts om själva fåboden. Fåbodskogen kallas då för fjällskog, och namnet dyker upp i flera kustskogar längs Ångermanlandskusten. Nybyggen som gårdarna på Risnäs, som hamnade mellan fåbodskogar, kunde man kalla skogsgård eller fjällgård. Många av byarna mellan kusten och fjällskogen hade både fåbodställe och sommarladugård så utmarksbete runt knuten var vanligt och än vanligare efter mejeriernas

Några säsonger bodde även gårdens adopterade lappget Frida på Risnäs, men hon saknade artvänner och flyttade vidare. Bilden fick en god spridning ett tag, som meme för flera slags bönder. Foto: privat.

intåg som gjorde fåbodarna onödiga. Det blev en annan ekonomi på gårdarna som kunde sälja mjölk och utmarksbete på fåbodskogen var inte lika viktigt. Fåbodskogarna övergavs som betesmark, men fjällgårdarna låg redan utanför de större samhällena och fortsatte med sitt utmarksbruk på fjället längre än gårdarna närmare kusten. Men många av gårdarna blev också övergivna. Kustsamhällena kunde locka med arbete i industri och jordbruken blev lättare att driva i samband med att man kunde börja sälja produkterna istället för att vara självförsörjande. Man skaffade gård närmare kusten, tog jobb på större gårdar eller i industrin. Torbjörn tog över jordbruket som egensinnig 15-åring av morföräldrar som hade fortsatt bruka jorden på gam-

Makarna Söderlind. Foto: privat.

Utsikten från köksfönstret på Risnäs gör det hårda livet värt. Foto: privat

malt vis. Han fortsatte i samma anda och till den här gården hittade därför aldrig konstgödsel eller besprutning.

Skogen på Risnäs är inte formellt skyddad men delar av skogen har aldrig kalavverkats och ambitionen är att de delarna ska få fortsätta vara orörda. Landskapet är typiskt för området med karg tallskog på toppen av branta höjder och dalgångar som kläs i den örtrika blandskogen som är lättare att både beta och avverka. Skogen brukar familjen efter behov inte som investering. Familjen drivs ju av att utnyttja tillgångarna på det mest ekonomiska sättet – att ha skog som rymmer både älg och fågel, en hel del björn och lo, gynnar också tillgången till bär och svamp. En skog där de kan skörda egna stolpar, men också bedriva ett lågmålt traditionellt skogsbruk på de delar som redan har avverkats en gång eller annan. Men allra mest är skogen till korna.

– Som mest hade vi 38 djur, säger Marica. Då hade vi tjurarna inhägnade på ena sidan av skogen, det är fortfarande jättefint där sedan den sommarens bete. Korna, kvigor och avelstjuren gick fritt på andra sidan. Det var under en period då vi skulle ställa för att skicka mjölk till mejeriet, men de ändrade

förutsättningarna med priser med mera så då avvecklade vi de planerna. Vi ville behålla friheten av att kunna leva med småbruket och för de volymer som gäller nu skulle vi behövt bygga ut ladugården och jobba mer som en vanlig bonde.

Torbjörn jobbar i perioder utanför gården, för närvarande veckopendlar han för att jobba som grävmaskinist. Det finns ett värde i att också slippa vara helt självförsörjande. På veckorna driver Marica och hennes dotter Lizabet Norman gården själva. Familjegården har på så vis spritts ut till fler byar. Lizabet bor i en grannby och Torbjörns son Rasmus Söderlind bor med sin familj i en nästan lika avlägsen by i grannkommunen, men båda barnen har sysslor på gården i Risnäs.

Marica är gårdens husmor, inte för att man tycker att traditionella könsroller är så mycket att hänga i julgranen men det bara blev så. Med gårdens råvaror förädlar hon nya produkter och lagar "grönjävligt god mat" enligt uppgift från bygden. Med en sådan kocka i köket, Lizabets förkärlek till loppis och antik, och den gamla handelsdisken som nån fyndade på auktion för några år sedan, så bjuder gården ibland in till upplevelser. Tidigare arrangemang som Fjällkons

dag och lunch av gårdens produkter som årsmötesaktivitet för föreningen Svensk Fjällrasavel har gett mersmak för Marica och dottern Lizabet.

De fjällkor som betade skogen i somras gick fritt dit mulen pekade på fjällkors vis. Betesmarkerna ser inte lika snyggbetade ut som reservatens skogsbeten, här växer också en hel del sly i ungskogarna men aldrig så tätt som i konventionella ungsogar. Barn och andra kortisar kan lätt följa vart korna brukar gå, för det bildas som tunnlar i buskagen där korna går på rad på sina utflykter. Nu på hösten går de allt längre bort från gården. Det är framför allt svamp som lockar, allt godare ju längre in i de äldre skogarna de kommer. Betet i Risnäs har även fördelar för skogens tillväxt då det hindrar gräs och sly att etablera sig, och så blir det ju en del gödsling särskilt i de mest örtrika gläntorna.

– Många är ju rädda att korna betar bort återväxten men de går inte på barrträden, säger Torbjörn. Så länge det finns örter och gräs äter de helst det, men det är klart korna kakar på lövsly ibland med.

Klövarna ger också lite störning, en slags mild markberedning för skott från träd

"För mig är det ett kall, alltihop. Djurhållningen, människan, naturen. Att få göra som man vill."

att gro i. Här föryngras därför skogen naturligt där det är möjligt. Tankar finns på att ställa om även skogsbruket till ett än mer naturnära bruk.

Nu när kvällarna blir mörkare så tar vintersysslorna allt mer plats på gården. Marica laddar för julmat och adventsfika utöver vardagens bestyr, och Torbjörn tar en helg för att jaga älg. Korna är inte färdiga med sina utflykter än, och gårdens alla varelser tackar för den långa milda hösten. Snart kommer första snön. Här på höjderna brukar snörekorden dugga tätt och att ställa i ordning för att vara insnöad periodvis under vintern hör till höstens förberedelser. Att leva vid elnätets ände har också sina utmaningar, särskilt om elavbrottet sammanfaller med häftigt snöfall.

Med kor på skogen och vall på åkrarna, egen förädling och hemspekt, jakt, kalkkällor och bärplockning så kan man på gården vara helt självförsörjande – om man känner för det.

– Det många inte fattar är ju hur arbetssamt det är att leva så här, säger Torbjörn. Det krävs ju ett stort engagemang och från hela familjen, även utflyttade barn som får hjälpa till ibland.

Varför gör ni det här då?

– För mig är det ett kall, alltihop. Djurhållningen, människan, naturen. Att få göra som man vill, säger Torbjörn.
– Jag har ju velat leva så här sedan jag var fyra år, att få jobba med smaker och laga mat med bra råvaror, säger Marica. Hon nämner också djuren som en viktig aspekt av livet på fjället, att kunna ge dem rätt miljö och sällskap.
– Men det är en frihet i det som Torbjörn säger, vi har ju också måsten och krav men vi har valt dem själva.
– Och vi säger aldrig att något inte går att göra, tillägger Torbjörn.

Emma Andersson Barkas

Det kan vara vanskligt att hitta korna när de är på skogen, men plötsligt dyker de upp på gårdsplanen och suktar efter skördade äpplen. Foto: privat

Kalvningarna sköter fjällkorna så bra själva, ibland i en lövdunge i skogen som tar timmar för en människa att hitta. Foto: privat

Med inkomster utifrån kan gården köpa in närodlat vinterhög på bal istället för att skörda själva. Lien räcker för sommarbehovet av hö, och hösten blir lite mindre stressig. Foto: privat

När Rågård ser en vän längs vägen sticker hon helt enkelt in tungan och hoppas på att få nåt gott att äta på. Foto: privat

Mjölksseparatorn från förr används och står redo i köket året runt. Men det är många delar att rengöra. Foto: privat

Jamtli

Fäbodriksdag 2025 på Jamtli i Östersund

Text & foto: Jers Kristin Lissel

Det var en diger skara föreläsare som kommit både långväga och kortväga för att i dagarna två berätta om fäbodrelaterade angelägenheter för den ännu digrare skaran åhörare som spánt bänkat sig i auditoriet på Jamtli sista helgen i september.

För värdskapet stod Jämtland Härjedalen – Föreningen fäbodkultur och utmarksbruk och lördagen började med att samtliga välkomnades dit av Olle Amelin från Jamtli, som berättade om organisationen som driver Jamtli och deras diverse dotterbolag, där bland annat Nordiskt centrum för kulturarvspedagogik, NCK, ingår. Förutom museifäboden på jamtliområdet, äger de även Årefjällens fäbod, som ligger mitt i skidbackarna i Åre. Hur man ska kunna utveckla och nyttja den, har man inte någon konkret plan gällande det ännu även om samtal med Skistar är pågående. Därefter tog JHF:s ordförande Jörgen Tyrebo vid, följd av förbundets nyvalda ordförande, Hanna Matsson Wagenius, som båda hälsade oss välkomna å den lokalföreningens respektive förbundets vägnar.

Vägen till Unesco

Dagen fylldes till brädden av ett fullspäckt program och först ut var Charlotte Hyltén-Cavallius från ISOF – Institutet för språk och folkminnen – som berättade om vad det innebär att svensk och norsk fäbodkultur nu är listat

av Unesco som ett immateriellt kulturarv, om ISOFs involvering i ansökanprocessen samt hur vi ska kunna arbeta vidare inom fäbodrörelsen med denna utmärkelse i ryggen.

Förbundet bedriver, som del av utmärkelsen från Unesco, ett långsiktigt samarbete med vårt systerförbund, Norsk Seterkultur och på plats på Jamtli var deras ordförande Siv Beate Eggen. Hon började med att kort berätta om sin egen fäbod, Eggjasetern, som ligger i Snåsa i Trøndelag. Mer om denna fäbod kommer man kunna läsa i Fäbodliv under 2026. Därefter gick hon över till att informera om hur förbundsarbetet ser ut på deras sida gränsen samt vad norska myndigheter gör för att stötta det norska säterbruket i fortsättningen. Norsk Seterkultur bildades 1999 och har cirka 500 medlemmar. För att få kallas för seter, eller fäbod i Norge, krävs det att man bedriver mjölkproduktion på platsen, håller man bara kött djur går det under ramen för utmarksbete, något som är lagstadgat och ger olika typer av stöd. Siv förklarar att under ordet ”seter” finns

det sedan olika kategorier: produktionsäter, besöksäter och museisäter. Sedan förekommer inte bara renodlade sätrar av den ena eller andra kategorien, utan även kombinationer av två eller samtliga kategorier.

En viktig del av Norsk seterkulturs arbete handlar om att sitta med vid förhandlingar med jordbruksdepartementet för att skapa så bra ekonomiska förutsättningar som möjligt för säterbruket, för att det ska kunna fortleva. Idag finns cirka 750 aktiva fäboddar i Norge.

Näst på tur var Håkan Tunón från SLU, som föreläste både före och efter lunchen som bjöds på restaurang Hov, en bit längre in på jamtliområdet. Även om Håkan även han var involverad i ansökanprocessen till Unesco, genom att sitta med i den norska referensgruppen och den svenska arbetsgruppen samtidigt, så var han idag där i egenskap av att prata om traditionell kunskap, vad det innebär och vem som är bärare av densamme. Han påminde åhörarna om det viktiga budskapet att när man implanterar en nyhet i till exempel fäbodbruket så är

det också på bekostnad av att någon typ av traditionell kunskap får ta ett steg åt sidan eller till och med går helt förlorad. I slutet av Håkans framträdande, gjordes en mindre kupp av JHFs tidigare ordförande Inga Lis Bromée, som ville tacka Håkan för allt arbete han gjort för den svenska fäbodkulturen och förbundet tillika. Framför åhörare överräckte hon därefter på eget initiativ en tavla av en fjällko och förklarade Håkan "vår bjällku – bjällko." Ett passande ämbete för en som gått i bräsch för bevarandet av den immateriella kunskap våra fäbodbrukare besitter.

Skogsstyrelsen stod sedan på tur med en föreläsning om hamlade träd i och kring fäbodar och den unika biologiska mångfald man finner både på dessa träd men också i deras kringliggande mark. Därefter berättade lokala hembygdsförbundet Heimbygda om deras arbete med bevarande av kulturarv.

Vad är NCK?

Näst sist var Charina Knutson från Jamtlis dotterbolag NCK – Nordiskt centrum för kulturarvspedagogik. Hon förklarade vad det innebär att arbeta med pedagogik och folkbildning i relation till kulturarv och vad deras roll i ett större perspektiv, i det demokratiska samhället, innebär.

NCK har funnits i 20 år nu och det är sammanlagt 12 olika organisationer i Norden och Baltikum som står för ägandeskapet. Från början bildades centret för att man var nyfiken på vad människor lärde sig av att gå på museum eller vistas i en kulturmiljö, vilket man forskar på på centret. Man försöker värna om den lokala kunskapen och att det är i det lokala samfundet som kulturarvet skapas och hålls levande. Centret jobbar även med platsutveckling och hur den kan fungera som kulturarvsbäare eller utvecklas till att bli det. Organisationen hjälper dessutom gärna till med att söka projektmedel och samarbete inom ramen för deras verksamhet.

Sist ut för dagen var Länsstyrelsen Jämtland Härjedalen som bland annat berättade om sommarens fäbodvecka som de var med och anordnade för andra året i rad, något som vi även rapporterade om i föregående nummer av Fäbodliv.

Håkan Tunon och Inga Lis Bromée

Siv Beate Eggen från Norsk seterkultur

Robert Nilsson

Marika Kaspergård

Birgitta Sundin

Efterrätt rågmunk med hjortron

Efter ett kortare avbrott, under vilket man för andra gången under dagen förflyttade sig till restaurang Hov, tog samtliga plats i lokalens inglasade veranda för en välkomponerad tvårättersmiddag av lokalproducerade ingredienser. Mellan rätterna avnjöts vallmusikunderhållning med Ulrika Bodén och Anton Ek, ett uppskattat återseende som även berikade med sin vackra musik på fåbodriksdagen för två år sedan i Ånge.

Svensk Fjällrasavel och Eldrimner

Söndagen inleddes med ett längre föredrag av Robert Nilsson från Svensk Fjällrasavel, som berättade om fjällkons historia och det kritiska läge den står inför idag, samt hur oerhört nyttig rasens mjölk faktiskt är. Robert egna arbete för rasen och för att skapa en databas med de olika avelsgrenar som idag finns har varit omfattande och utan hans arbete är det inte säkert att rasen fortfarande existerat idag. Han började dock inte med fjällkor, han växte upp på en vanlig bondgård utanför Boden som hade vanliga mjölkdjur. Istället var det grannbonden Torsten, som inspirerade honom till att börja med rasen.

Någon som påverkat fjällkorasen avsevärt var lönjtnant Sigge Flack, som 1886 införde det så kallade flackska systemet. Det innebar ett mer systematiskt avlande, med ambitionen att "alla fjällkor skulle se lika ut." Innan hade en mer traditionell bytesavel mellan de olika gårdarna varit det som höll liv i och diversifierade rasen.

Idag finns ett genbankslager som ägs av föreningen VÄXA tillsammans med Jordbruksverket där man kan se olika genetiska skillnader vid granskning. Fjällkorna dna visar också tydligt att de kom österifrån från början, från andra sidan Östersjön och har inget släktskap alls med korna på västlandet, som är helt genetiskt unika.

Fjällkon har väldigt intressant mjölk, förklarar han eftersom den har 70-80% kappa kasein B, vilket ger helt fantastiska ystningsegenskaper.

En av de viktiga sakerna som gjort att inte bara fjällkon i sig som ras, men även den goda mjölkkvaliteten bevarats, är, tror Robert, att rasen aldrig förekommit på storbonderierna. Den har funnits på gårdar där samma kvinna eller kvinnor både mjölkat och förädlat mjölken och

bestämt vilken kalv som skulle sparas. Här har skett en omedveten avel som växt fram genom traditionsburen kunskap och fingertoppskänsla.

Det märktes bland åhörarna att fjällkon är den absolut populäraste rasen bland de svenska fåbodbrukarna, då intresset var stort för Roberts föredrag och följdfrågorna i sin tur många.

Allra sist ut av raden föreläsare för helgen var Birgitta Sundin från Eldrimner som fortsatte i mjölkens anda, Hon pratade om den växande roll som alla typer av utmarksbete får i samband med klimatförändringar och ur ett hållbarhetsperspektiv. Hon berättade också om en norsk studie som gjorts på mjölk från kor som gått på utmarksbete som visar på väldigt intressanta och uppseendeväckande resultat. Den visar på att mjölken både är nyttigare och har en mer optimal sammansättning av fettsyrebalansen. Ingen liknande studie har ännu gjorts på svensk mjölk, men kan komma att vara på väg. Däremot gjordes ett prov på fåbodsmör 2020, som bland annat visade att balansen mellan omega 3 och omega 6 var optimal, det vill säga 1:1. Man såg också att ju mer spannmål djuren får, desto mer främjas

omega-6-halten, vilket är något man idag vill undvika då de flesta människor får i sig mycket mer av den fettsyran i förhållande till Omega-3.

Som avslutning, innan allt avrundades, berättade Birgitta tillsammans med förbundets styrelseordförande Marika Kaspergård om den certifiering som förbundet i samarbete med Eldrimner håller på att utveckla för att lyfta statusen på autentiska fåbodprodukter. Vi hoppas att allt ska vara klart till nästa fåbodsäsong eller absolut senast 2027.

För den sista anhalten på vår helg, fick vi vandra genom jämtliområdet i relativt samlad trupp till Kafé Slalom, som låg i nära anslutning till områdets museifåbod. Här varvades en avslutande lättare lunch med de sedvanliga fåbodriksdagsförhandl ingarna. Dessa avslutades med det traditionsenliga överlämnandet till den regionalförening som nästa år ska bära stafettspinnen vidare och anordna 2026 års Fåbodriksdag: Föreningen Värmlands säterkultur.

Vi ses nästa år i Värmland!

Jamtli museifåbod med förklaring på vad en fåbod var

Vy över området

Jamtli museifåbod

Folkrörelsestipendium till regionalförening

Den 12 november utdelades Region Värmlands Folkrörelsestipendium vid regionfullmäktige i Karlstad och 2025 års mottagare var inga mindre än vår egen regionalförening Värmlands säterkultur. Med motiveringen "Föreningen Värmlands Säterkultur tilldelas Region Värmlands Folkrörelsestipendium 2025 för sitt arbete med att bevara och levandegöra den värmländska säterkulturen. Genom kunskapsdelning och samverkan har föreningen bidragit till att stärka både den värmländska landsbygdens själ och vårt gemensamma kulturarv" överräcktes diplom och blommor till föreningens ordförande, Ingela Kåreskog, och dess sekreterare, Jers Kristin Lissel.

– Vi är otroligt tacksamma och överväldigade över att bli uppmärksammade på det här sättet, att regionen ser oss och uppmärksammar vårt arbete känns stort,

säger en märkbart röd Ingela.

– Ett stipendium som detta är oerhört välkommet, eftersom vi, precis som alla våra regionala föreningar och förbundet tillika, ständigt tampas med vår budget, fyller Kristin i. Att det dessutom kommer lagom till att vi i Värmlands säterkultur ska anordna Fäbodriksdagen 2026, kan inte vara mer lägligt.

Region Värmlands Folkrörelsestipendium instiftades 1977 av dåvarande Landstinget i Värmland och delas varje år ut till en eller flera privatpersoner eller organisationer som "ska ha gjort förtjänstfulla insatser i Värmland." Stipendiaten erhåller en engångssumma om ett hundra tusen kronor och har man en gång fått stipendiet, kan man inte få det en gång till.

Bidrag från lokal bank

Även i Jämtland-Härjedalen har regionalföreningen fått ett välkommet tillskott i kassan, detta genom en gåva från Handelsbanken i Krokom på tjugofem tusen kronor för att uppmuntra föreningens fortsatta arbete för att främja och bevara den lokala fäbodnäringen.

Mottagare av gåvan å föreningens vägnar var ordförande Jörgen Tyrebo och det var kontorschefen själv, Henrik Lindqvist som lämnade över checken.

Jers Kristin Lissel och Ingela Kåreskog. Foto Privat

Jörgen Tyrebo, ordförande i JHF och Henrik Lindqvist, kontorschef i Krokom.
Foto: Privat

Lisjordetstølen – där kulturarvet möter tvåusentalet

Kor på väg. Foto: Lena Lisjordet

Kan en fäbod vara en fäbod och fortfarande vara modern? Svaret på den frågan går att finna på Lisjordetstølen i Valdres som ligger i Innlandet fylke i centrala Norge. Här varvas det moderna jordbruket med det traditionella i en perfekt symbios uppe på fjället.

– Vi är tredje generation som har djur på stølen och femte generation på gården, berättar Lena Lisjordet. Jag och min man Jan-Erik tog över gården, och med den fäboden, den 1 januari 2006.

Familjen Lisjordet har 40 mjölkdjur varav 90% är ren NRF – Norsk rødt fe – och 10% ren Holstein, varav 25 får följa med till fäboden på sommaren. På själva gården är driften toppmodern, med

Mjölkpiga i mjölkningsstallet. Foto: Lena Lisjordet

"Livet på stølen är inte bara djurvälfärd, det är bondevälfärd också!"

mjölkrobotar, appar som för statistik för mjölkningsmängd och spenhälsa och kameraövervakning där man kan följa varje kossas minsta steg. Långt borta känns kanske de små timmerstugor vi i Sverige i alla fall associerar med fåbodusbruket, men på samma sätt som våra fåbodar en gång för hundratals år sedan växte fram ur ett hushållningsbehov, brukar man även Lisjordetstølen.

– När vi började vara på stølen, var det dels för att vi ville vara där och fortsätta traditionen, men också på grund av vårt betesbehov: vi har helt enkelt inte tillräckligt med sommarbete för alla våra djur runt gården och måste därför ta med så många vi kan upp på fjället så att vi kan spara resten av fodret till slätter. Som mest har vi haft 32 djur här en sommar, men det var på gränsen för vad vi klarar av.

Lena förklarar att på fåboden har man numer ett mjölkningsstall där man kan mjölka fem djur åt gången. 2020 anslöts de till elnätet och innan dess drevs mjölkningsmaskinen med hjälp av ett dieselaggregat. Det nya mjölkningsstallet byggde Lenas man själv för några år sedan: han tog ner timret en vinter och timrade byggnaden vintern därpå. Det gamla stallet hade stått där i närmare hundra år, kanske mer och själva huvudbyggnaden flyttades dit 1895. Här tar de emot besökare varje dag mellan 12-18 under sätersäsongen.

– Det är ett medvetet val vi har gjort att ha öppet varje dag. På så sätt försöker vi att sprida ut trycket med besökare, så att det blir mindre intensivt än om vi hade haft öppet bara ett par dagar i veckan, förklarar hon. Jag tänker att det kommer alltid att regna någon dag under sommaren vilket gör besöksstrycket lite mindre, men i år är faktiskt ändå första året som vi har haft besökare varje dag under säsongen.

Maria Lisjordet. Foto: Privat

Lena Lisjordet. Foto: Privat

Lisjordetstølen saknar helt egen förädling, hos dem går all mjölk, förutom en liten del för privat bruk, till Norges mejerijätte, Tine. Anledningen, berättar Lena, är en kombination av att varken ha möjlighet, kunskap eller intresse för det. Deras fokus ligger på djuren och deras välfärd. Men i omnejden och närområdet finns det dock andra fåbodar och småbruk, som inte har möjlighet att ta emot besökare på samma sätt som de har, man har därför en liten kiosk på gården där de säljer närproducerad – eller kortrest som det heter på norska – ost och korv, samt glass och pannkakor.

– I år har vi även fått väldigt många förfrågningar på om vi säljer pastöriserad mjölk direkt från våra kor. Intresset är högt bland kunder som vill ha mjölk utan fodertillsatser och metanhämmare. Tyvärr är detta inget vi kunnat bistå med, men vi funderar på om det går att lösa till kommande säsonger.

Inträdet på fåboden är gratis, men de har en frivillighetskassa för den som vill lämna ett bidrag till verksamheten. Där brukar folk lämna allt mellan 50 och 500 kronor, men Lena poängterar också att ett bidrag är frivilligt. Hon vill inte exkludera någon från att komma och uppleva hur det är på en fåbod av ekonomiska skäl. Hon hoppas också att det ska kunna komma fler aktörer i närheten, hon tycker att det på alla sätt finns

utrymme för fler fåbodar i området och även fler som tar emot besökare.

– Det är femte året vi har öppet och vi har sett en successiv ökning från år till år. Den här sommaren var det dessutom många norrmän som stannade hemma på grund av värmeböljan i Spanien, vilket var en bidragande faktor. Vi hade väldigt många barnfamiljer som kom hit och det var till och med besökande som reste till oss på dagstur ända från Beitostølen.

Huruvida sommarens succé hade något med utnämningen från Unesco att göra, låter Lena vara osagt. Det var ingen av besökarna som sa något om det, men såklart kan ju mediauppmärksamheten som lett upp till fåbodsäsongen ha påverkat på ett mer undermedvetet plan, men inte på något mätbart sätt. Hon tror snarare att det faktum att hon blivit mer aktiv på fåbodens instagramsida kan ha

gjort att fler hittade till dem.

Lena berättar att hon har stora förhoppningar på att dottern Maria ska ta över både gården och fåboden efter henne och maken. Maria, som nu är 15, har växt upp med att vara på Lisjordetstølen varje sommar och älskar det lika mycket som Lena gör, vilket ju bådar gott för att fåbodtraditionen kommer leva vidare inom familjen.

– Jag gläder mig varje vår till att få komma upp på fjället igen, för det är frihet på ett helt annat sätt, även om det samtidigt inte alls är det eftersom det innebär mycket hårt arbete också, säger Lena. Det är frihet från de vardagliga bestyren, ett avbrott i vardagen, livet har en helt annan takt på stølen.

Med sig under sommaren har de, förutom mjölkarna, även med sig två inlånade getter, kaniner, höns och i år

dessutom tre inlånade alpackor. Getterna är väldigt tacksamma att ha på en fåbod som tar emot besökare eftersom de är så sociala. Kalvarna kan också vara sociala och nyfikna, men de har fått sätta upp en skylt där det står att man ska lämna kalvarna i fred när de går, för då har de fått nog, till skillnad från getterna. De använder sig inte av virtuell stängsel på Lisjordetstølen, men har en sändare på bjällkon för att hålla koll på var flocken befinner sig.

– Det som gör att vi fortsätter, det som är vår motivation, är att livet på stølen är inte bara djurvälstånd, det är bondevälstånd också! Och det som de 6-8 veckorna på stølen ger oss varje sommar är ovärderligt, det går inte att mäta i vare sig pengar, tradition eller kulturarv – det är något som är på en helt egen nivå, en lisa för själ såväl som kropp.

Jers Kristin Lissel

Ja till virtuella elstängsel

Som vi förutspådde i föregående nummer av Fåbodliv, kom nu under hösten ett av många efterlängtat godkännande av virtuella elstängsel även till Sverige. Förordningsändringen som möjliggör nyttjandet av dessa klubbades igenom av regeringen i andra halvan av oktober och träder i kraft från och med 1 januari 2026.

– Steg för steg genomför vi regelförändringar. Dagens beslut innebär att

lantbrukare kan utveckla och effektivisera sin verksamhet vilket leder till stärkt konkurrenskraft, säger landsbygdsminister Peter Kullgren i ett uttalande på regeringens hemsida. Där kan man också läsa att beslutet grundar sig i att försöka ”öka flexibiliteten för djurhållarna” vilket man i sin tur hoppas ska kunna leda till att fler djur kommer ut på bete samt att man kan utöka betesmarker till mer svårtillgängliga arealer, där fysisk stängsel kanske inte är ett alter-

nativ eller väldigt vanskligt. Detta torde i sin tur i sådana fall främja den biologiska mångfalden. Som vi rapporterat om vid flera tillfällen är virtuella stängsel vanligt förekommande på norska fåbodar. Hur regeländringen kommer påverka det svenska fåbodbruket är omöjligt att sja om i dagsläget, men vi hoppas kunna uppdatera våra läsare om saken under det kommande året.

Året går mot sitt slut, ännu en fåbodsäsong är sedan länge till ända och de kor och getter som under sommaren betade i skogsbyn och vid fjällkant står nu och värmer sig i hemgårdens fjös.

Vintern är en tid för reflektion, men också planering för det som komma skall. Då vill vi passa på att påminna våra läsare om att våren är årsmötestid och de relevanta datum redaktionen fått påannonsering om listas nedan. Boka in datumen redan nu!

Förbundet Svensk fåbodkultur
söndagen 19 april
Jämtland-Härjedalen

Dalarnas fåbodbrukarförbund
lördagen 21 mars
Älvdalen

Jämtland-Härjedalen
Fåbodkultur och utmarksbruk,
söndagen 22 februari, preliminär
plats Östersund

Gävleborgs fåbodförening
söndagen 29 mars
Ovanåker

Föreningen Värmlands säterkultur
lördagen 21 februari
plats ännu ej fastställd

Vi påminner även våra läsare om att kontrollera sina e-postlådor så att man inte missar eventuella utskick från sin regionalförening eller förbundet.

Simon Nygårdh. Foto: Hällpetters Maria Bergström.

Simon 22 år satsar på fäbodbete för sina köttdjur

I slutet av 2024 blev Stig Gustafsson i Gävleborgs fäbodförening, GFF, kontaktad av Simon Nygårdh. Han var intresserad av att liksom Stig, ha sina köttdjur på fäbodbete. Stig och hans son Sam har sedan mer än 25 år sina fjällkor på bete vid Nyvallens fäbod, även den i Järvsö.

Den fäbod Simon var intresserad av var Prästvallen i närheten av Harsa. Totalt omfattar området sju vallar och ett tiotal markägare. En av vallrutorna, Kristoffers, är klassad som Natura 2000-område och Länsstyrelsen har ombesörjt rovdjursstängsel på ett område om två hektar. Där har det gått betande djur fram till i somras. Både djur och vallruta hör till Hälsingegården Kristoffers som är en av de sju gårdar som ingår i Världsarvet Hälsingegårdar. Fram till 1952 drevs fäboden på traditionellt sätt av gården. Efter ett arvskifte kom vallen att under

en period brukas av Tore Ståhl från Ovanåker, men har fram till sommaren 2024 nyttjats av gården Kristoffers. I närområdet finns också Harsens fäbod och kanske den mera kända Svedbovalen.

Positivt möte med markägare

Stig och undertecknad tog på sig GFF-hatten och tittade över möjligheterna att återuppta djurhållning på Prästvallen med Simon som djurägare. Vår roll var att utgöra den tredje parten mellan vallägare och den kommande fäbodbrukaren. Stig informerade Simon om stödsystemen och gällande regler för fäbodstödet mm. Simon fick i uppdrag att kontakta markägarna. Tillsammans gjorde vi ett dagsprogram och bjöd in till ett möte i slutet av maj på Harsagården. Fyra intresserade markägare tackade ja till inbjudan. På plats fanns också Lars-Ove Persson från Stora Enso som representerade några markägare som inte

kunde närvara personligen. Vi gick igenom de tankar och idéer som fanns och berättade om dels Stigs erfarenheter och liknande satsningar som gjorts i Biosfärområde Voxnadalen i Ovanåkers kommun. Alla av de som mött upp till mötet var positiva och såg fördelarna med att få markerna skötta av betande mular.

Startskottet

Simon startade upp och stängslade ett område på 80 hektar runt vallarna med ett vitt elband. Djuren, 16 vuxna kor, 15 kalvar och en tjur, alla av rasen Hereford, transporterades till Prästvallen dagarna före midsommar. De stängdes först in på Natura-2000 området och fick där gå och göra nytta och beta ner det ordentligt. Efter sex dagar öppnades det upp och djuren fick gå på hela hägnet fram till slutet av augusti. Då var det dags för djuren att samlades in igen. Simon använde återigen vallrutan Kristoffers som är två hektar stort och väl stängslat med

femtrådigt rovdjursstängsel som samlingsfälla inför hemtransporten. Där fick de gå i två dagar och beta ner igen för att sen få åka till hem igen till Nygårn i Myra i Järvsö socken.

Fördel med No fence

Sommaren har gått och det har fungerat bra förutom två smärre malörer. Vid ett tillfälle i slutet av betesperioden var djuren utanför stängslet då en älg rivit ner tråden. Vid ett annat tillfälle hade någon satt handtaget fel så att tråden blev strömlös. Djuren hade dock inte hunnit märka det då de hade gott om mat inom området.

– Jag ser fram emot att det blir tillåtet med att få använda No fence säger Simon. Då kan jag ta upp flera djur på betet och hålla dem där under en längre period samtidigt som jag får full koll på vart djuren är via GPS:en.

Virtuella stängsel kommer att bli tillåtet från och med nästa år och är naturligtvis en kostnad för djurägaren men med största sannolikhet kommer Simons djur att utrustas med systemet.

En av markägarna ser fördelar med betande djur på Prästvallen.

– Våra vallar får åter marken betad som är så viktig för karaktären vid fåbodar. Markerna blir fulla av nytt liv och vi slipper en massa jobb med röjning av gräs och sly.

Fortsättning följer

Vi pratade vidare om att till sommaren under fåbodveckan göra en dag vid vallen. Dels för att se på utvecklingen som skett och kanske samla ägarna och få till en diskussion om att öppna upp vallen mera och under vilka förutsättningar det skulle kunna ske. Kanske bjuda in andra markägare som går i funderingar om att upplåta sina ägor. Om Simon hunnit börja med att ha virtuellt stängsel så blir det troligtvis en aktivitet kring det.

Olle Berglund

Psst, läs mer om stig Gustafsson och hans skogsbetande fjällkor i tidningen Fåbodliv, nr 1 2025.

Du hittar tidningen på www.fabod.se

Tummen upp från fastighetsägarna. Foto: Hållpetters Maria Bergström.

"Markerna kommer att få en fin utveckling av den biologiska mångfalden. Från att två hektar har skötts till att 80 hektar med betande mular håller markerna öppna"

Lars-Ove Persson, Enso.
Foto: Hållpetters Maria Bergström.

Korna, foto privat.

Jubilerande förkämpe för fäbodbruket

För de som har kommit in i den svenska fäbodvärlden under det senaste decenniet så kanske namnet Kelvin Ekeland inte säger så mycket, men innan dess och ytterligare några decennier tillbaka så handlar det om en levande legend. Trots att han alltså inte varit så närvarande fysiskt under senare år så är han fortfarande en aktiv förkämpe för fäbodbruket, den svenska folkkulturen och kulturlandskapet.

Jag träffade honom första gången på ett möte på Skansen hösten 1997 och noterade han hade mycket klokt att säga – fast ofta på ett karaktäristiskt eftertänksamt och lite långsamt sätt. Det är som om varje ord vägs på guldväg innan läpparna får föra dem vidare. Har man då ett humör som katten Findus i Pettsson-böckerna så blir man frustrerad över att det ibland känns som det går i långsammaste och eftertänksammaste laget – men oftast är väntan väl värd.

Guldkornen kommer ofta som på ett radband. Nu har han fyllt 90 år! Och fortfarande en aktiv skribent.

Från Västergötland till Hälsingland
Josef Kelvin Kopp Ekeland föddes den 16 augusti 1935 i en by som heter Fritsla, två mil söder om Borås i Västergötland och med fötterna i en kulturhistorisk mylla är det kanske inte så oväntat att det blev som det blev. Genom åren har han många gånger refererat till sin mormor Anna Kopp (1865–1957) och berättat att hon var en källa till traditionell kunskap, tillika klok gumma, och att han beundrade henne.

Verksamheten genom hela Kelvins yrkesliv och till stor del därefter har rört sig i skärningspunkten mellan natur och kultur. Kelvin har genom åren representerat en mängd olika myndigheter, såsom Naturvårdsverket, Riksantikvarieämbetet och Länsstyrelsen, men också olika ideella organisationer, som Gävleborgs fäbodförening (GFF) och Nordiska kulturlandsförbundet. Han fascineras av landskapets historia och människans ekologiska roll.

Fäbodbruk och traditionell naturresursnyttjande

Vårt historiska brukande har skapat förutsättning för både natur- och kulturvärden i vårt landskap. På senare år har också internationella utvärderingar visat att förändrad markanvändning är ett av de största hoten mot biologisk mångfald globalt och nationellt. Att vårt samhälle har vänt det gamla kulturlandskapet ryggen genom strukturrationalisering har lett till mycket gott men också ett hot mot vår långsiktiga överlevnad. En fråga som Kelvin ständigt har arbetat med och som exempelvis inneburit ett värnande av fäbodbruket.

Kelvin är en flyhänt skribent och i Naturvårdsverkets regi publicerades Kulturlandskapet – levande mark (1980) och Sveriges finaste odlingslandskap: nationell bevarandeplan för odlingslandskapet (1997) och för Jordbruksverket Fäbodskog och fäbodbruk (1997) och Ladornas land (1999). Detta är några av alla de skrifter som han har gjort i syfte att öka medvetandet om värdet hos kulturlandskapet och det lokala traditionella bruket.

Fäbodbrukets utveckling

Kelvin introducerade mig till fäbodbruket sommaren 1998 under Nordiska kulturlandskapsförbundets studieresa till norra Hälsingland. Kelvin var länge redaktör för GFF:s tidning Nävertrumpe-ten men han fungerade också som rådgivare åt fäbodvärlden och skrev många av dess remissyttranden. På hans initiativ genomfördes många spännande projekt för att utveckla fäbodbruket, såsom Vägledning för fäbodturism och Förslag om ett "Centrum för utmarksbruk". Tanken på att utveckla en nominering av fäbodkulturen som immateriellt kulturarv till Unesco initierades redan 2009 när Kelvin ordnade programmet till årets fäbodriksdag, vilket också följdes av en förstudie över fäbodbrukets immateriella aspekter, Veta och kunna: fäbodkultur; en världstradition (2011). Kelvin skrev också 2015 den första beskrivningen av fäbodbruket till Institutet för språk och folkminnets nationella register: www.levandekulturarv.se, vilket var en förutsättning för att sedan kunna nominera fäbodkulturen till Unescos konvention om trygghet av det immateriella kulturarvet.

Mångfaldens utmark

År 2014 så kom boken Mångfaldens utmark, hans betraktelse över betydelsen av landskapets förändring under hans livstid. Den utgjorde något av en

självbiografi över landskapet och hans livsgärning. Man kan berätta mycket om alla de insatser som Kelvin har gjort men jag väljer att låna några ord av Margareta Ihse (professor emerita i ekologisk geografi) ur hennes förord till Mångfaldens utmark:

Kelvin Ekeland är en av vårt lands främsta och kunnigaste landskapshistoriker och etnobiologer. Han är en pionjär när det gäller förståelse för och betydelse av samverkan mellan natur- och kulturvård och om vikten av samförstånd över sektorsgränser för att ta vara på värdena i

det brukade landskapet. Han har varit banbrytande för att få de statliga myndigheterna till att närma sig och bättre förstå varandra.

Han erhöll 2011 Kungl. Skogs- och Lantbruksakademiens silverplakett för sitt livslånga arbete med att värna natur- och kulturmiljövärden och det är få som har lyckats göra så mycket för fäbodbruket och kulturlandskapet under de senaste decennierna.

Håkan Tunón

Boktips!

Vägen till fäboden – Väjin te selâ av Ullrika Lissmyr är en gemytlig historia som utspelar sig på den tid då de allra flesta av allmogen i Dalarna och våra övriga fäbodlän buffrade till och spenderade sommaren på fäboden. Boken är, som den dubbla titeln avslöjar, skriven på både svenska och författarens lokala dialekt malungsmål. Berättelsen finns nu även som ljudbok, inläst av författaren själv i lugn berättarröst med koskällor i bakgrunden samt en gammal vaggvisa på dialekt insjungen av Anna-Karin Korsell Ljung.

Boken går att köpa i fysisk form hos Petterssons foto i Malung och både tryckt bok och ljudbok går att beställa direkt från författaren på ulrika@ulrikalissmyr.se.

Titel: *Vägen till fäboden – Väjin te selâ*

Författare: Ullrika Lissmyr

Bokförlag: Lissmyr Ord & Idé

ISBN: 978-91-978278-1-2

Pris:

Stöd fäbodkulturen

Förbundet samlar den svenska fäbodrörelsen och verkar för att bevara, främja och utveckla fäbodarna, fäbodkulturen, fäbodbruket och övrigt utmarksbruk. Vi vill också främja byggnadskultur, kulturarv och traditionell kunskap, samt bibehålla betesrättigheter som resurs och som framtida möjlighet för fäbodbrukare och ägare av jordbruks- och skogsfastigheter. Tillsammans blir vi starkare och kan driva våra intressefrågor bättre. Som medlem får du också den här tidningen i din postlåda och blir uppdaterad om vad som är på gång.

Förbundet Svensk fäbodkultur och utmarksbruk jobbar idag helt ideellt och ditt bidrag behövs. Vi tar därför även tacksamt emot bidrag till vår verksamhet. Detta kan göras på samma sätt som man betalar sin medlemsavgift, via bankgiro eller Swish, men märk istället din inbetalning med "Gåva." Vill du skänka en större summa pengar till FSF, kontakta då ordförande Hanna Matsson Wagenius eller någon av de andra styrelseledamöterna.

Bli medlem...

Du behöver inte vara aktiv fäbodbrukare för att bli medlem, det räcker med att du har intresse för de frågor som förbundet driver och stöder våra intentioner. Betala i så fall in avgiften om 300 kronor till Förbundet Svensk Fäbodkultur, du blir då medlem både i förbundet och den eventuella regionala förening du vill tillhöra. Vilka regionala föreningar det finns hittar du på sidan två, längst ner i vänsterspalten.

Information om oss, de regionala fäbodföreningarna, stadgar och medlemskap finns i redaktionsrutan på sidan två och på vår hemsida **www.fabod.se**

Vill du betala för ytterligare en familjemedlem blir summan 200 kronor högre, alltså totalt 500 kronor.

Betala din avgift till Bg 5243–8538 eller Swisha 123 109 20 22.

Enklast scannar du QR-koden här under i swishappen.

Vill du fortsätta att få tidningen i din postlåda?
Betala då in din medlemsavgift för 2025.

FÖRBUNDET SVENSK
FÄBODKULTUR
OCH UTMARKSBRUK

